

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-1-59-6>
УДК 334.012.64

Винятинська Л.В.

кандидат економічних наук,
асистент кафедри обліку і оподаткування,
Чернівецький національний університет
імені Ю. Федьковича

Сенчук І.В.

магістр,
Чернівецький національний університет
імені Ю. Федьковича

ОЦІНКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В сучасному стрімкому розвитку ринкових механізмів функціонування суб'єктів господарювання найбільш незахищеними є малі підприємства. Малий бізнес в Європі стимулює розвиток конкуренції, проте в Україні суб'єкти господарювання малого бізнесу змушені «виживати», конкуруючи з великими підприємствами, впроваджуючи інноваційні технології та нестандартні підходи до ведення фінансово-господарської діяльності. Оцінювання кількості, стану та тенденцій малого бізнесу за допомогою аналізу статистичних даних дасть змогу визначити напрями розвитку суб'єктів малого бізнесу в країні та чинники впливу на ефективність їх діяльності.

Ключові слова: малі підприємства, суб'єкти малого бізнесу, види економічної діяльності, фінансово-господарська діяльність суб'єктів малого бізнесу, фінансові результати суб'єктів малого бізнесу.

В современном стремительном развитии рыночных механизмов функционирования субъектов хозяйствования наиболее незащищенными являются малые предприятия. Малый бизнес в Европе стимулирует развитие конкуренции, однако в Украине субъекты хозяйствования малого бизнеса вынуждены «выживать», конкурируя с крупными предприятиями, внедряя инновационные технологии и нестандартные подходы к ведению финансово-хозяйственной деятельности. Оценивание количества, состояния и тенденций малого бизнеса с помощью анализа статистических данных позволит определить направления развития субъектов малого бизнеса в стране и факторы влияния на эффективность их деятельности.

Ключевые слова: малые предприятия, субъекты малого бизнеса, виды экономической деятельности, финансово-хозяйственная деятельность субъектов малого бизнеса, финансовые результаты субъектов малого бизнеса.

Vyniantsyna L.V., Senchuk I.V. EVALUATION OF STATE AND TRENDS OF DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISE IN UKRAINE

In the modern world, the functioning of business entities is rather complex and unpredictable, and especially small businesses are vulnerable. Small business in Ukraine is in a rather horrible state and primitive level, as small business entities are forced to “survive” under strict market laws. The article reveals the advantages and disadvantages of creating and developing small business entities in Ukraine, comparing their share in GDP with different European countries. Estimates of the number, composition and structure of small business entities (by types) in Ukraine for 2010 – 2017, in particular, the largest share is occupied by individual entrepreneurs. The main factors that negatively influence the development of small business in Ukraine were determined, and their significance was substantiated by the decrease of the number of subjects of economic activity for the further analyzed period. The article analyzes the number of small enterprises by types of their economic activity in 2017 by means of the estimation of statistical data published by the State Statistics Service of Ukraine, and an estimation of their share, which is represented graphically by means of a structural diagram. It was determined that the smallest enterprises engaged in wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles,

agriculture, forestry, fishing industry and industry occupy the largest share. The smallest share is education, art, sports, entertainment and recreation. The number of hired workers of small businesses in Ukraine in 2017 and labor costs are presented, the main types of their activities are determined, in particular, the largest number of hired employees belongs to industry, and the least – to artistic activity. The territorial placement and closure of small business entities on the territory of the country, in particular, in: Kyiv region, Kharkiv region, Dniprov'sk region, were investigated. It is substantiated that retail and wholesale traders, warehouse and transport services are most often closed. A number of factors that influenced the mass closure of small business entities in the country were revealed, as well as identified the directions of development and the effectiveness of their activities in the future. It should be noted that small business in Ukraine is forced to overcome a number of macroeconomic impediments, the main reason of which is the unstable economic situation of the country, ineffective financial support of small enterprises, excessive tax pressure and ineffective legislative framework of Ukraine.

Key words: *small enterprises, small business entities, types of economic activity, financial and economic activity of small business entities, financial results of small business entities.*

Постановка проблеми. Розвиток малого підприємництва є необхідною умовою розкриття економічного та інноваційного потенціалу країни. Дрібні фірми в Україні виступають фундаментом розвитку національної економіки, оскільки є засобом створення додаткових робочих місць та своєрідної самореалізації, зменшують рівень безробіття, розвивають інноваційні підходи до ведення бізнесу, впливають на конкурентну боротьбу, насичують ринок товарами, послугами та роботами. Наявність великої кількості малих підприємств в економіці надає економічній системі гнучкості, маневреності, пристосованості до швидко мінливої обстановки та кон'юнктури ринку. Проблема формування малого бізнесу в Україні пов'язана із забезпеченням механізмів політичної стабільності, валютної, податкової, митної політики, економічними перетвореннями, широкою приватизацією та демократизацією суспільства. Економічний простір України володіє потужним потенціалом і має широкі можливості щодо розвитку малого бізнесу та підприємництва загалом. Сучасними українськими вченими досліджено загальні характеристики функціонування суб'єктів малого бізнесу в нашій державі в умовах перехідної економіки. Вони розкрили питання необхідності підтримки цієї галузі державним апаратом. Але, незважаючи на широкі дослідження, в сучасному світі проблема розвитку малого бізнесу ускладнюється загальносвітовою фінансово-економічною кризою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему розвитку та функціонування

малого бізнесу досліджено в наукових працях видатних українських та іноземних економістів і науковців, таких як В.А. Гайдук [1], В.Є. Сорока [1], О.В. Дикань [2], Т.Д. Костенко [3], А.О. Мельник [4], О.А. Сич [5].

Мета статті полягає в аналізі статистичних даних щодо оцінювання тенденцій розвитку суб'єктів малого бізнесу в Україні та визначення чинників розвитку на майбутнє.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в ринковій економіці одне з вагомих місць посідають малі підприємства, оскільки саме вони здатні протистояти монополістичним структурам та постають економічним фундаментом стримування зростання цін. Малі підприємства збалансовують інтереси учасників ринку, створюють усі сегменти ринку та насичують їх продукцією й послугами. Тому можемо сказати, що необхідність підтримки функціонування та стійкого розвитку малих підприємств очевидна.

Аналіз сутності розвитку малого підприємства здійснив С.В. Мочерний, який стверджував, що «розвиток є незворотними, спрямовано закономірними (якісно-сутнісними) змінами матеріальних систем, зміст і зумовленість яких характеризуються дією основних законів діалектики, що не виходить за межі глибинної внутрішньої сутності такої системи» [7, с. 114]. Створення й розвиток підприємств малого бізнесу мають низку переваг та недоліків, представлених у табл. 1.

Виходячи з переваг, можемо виокремити соціальну функцію малого бізнесу в Україні, що полягає у створенні середовища навчання, розвитку та випробування молодих праців-

Таблиця 1

Переваги та недоліки створення й розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні

Переваги	Недоліки
Малі підприємства заповнюють національний ринок продукцією, в якій мають потребу споживачі, є стимулом збільшення обсягів виробництва.	Малим підприємствам хронічно не вистачає фінансових ресурсів, що пов'язане з низькою часткою власного капіталу та необхідністю залучення позичкових коштів.
Малі підприємства сприяють стабільному економічному зростанню всіх напрямів діяльності	На малих підприємствах зафіксовано обмеженість масштабів використовуваних засобів виробництва.
Малі підприємства забезпечують трансфер інновацій та новітніх технологій.	Малі підприємства залежні від окремих великих замовників.
Малі підприємства забезпечують велику кількість нових робочих місць, що приводить до зменшення реальної кількості безробітних.	Малі підприємства чутливі до коливань економічної кон'юнктури та політичної ситуації, мають великий ступінь залежності від системи державної підтримки.
Малі підприємства сприяють задоволенню зростаючих потреб та вирішенню проблем саме великих компаній.	Зафіксовано слабе сегментування власної частки малих підприємств на ринку, недостатньо міцні позиції на ньому.
Малі підприємства сприяють розкриттю власного креативного потенціалу працівників та дають можливість створювати нові товари й послуги.	Малі підприємства мають високий ризик та схильність до банкрутства.

ників. Такі підприємства залучають молодих працівників, які відносяться до соціально вразливих верств населення, вони поширюються в усіх областях та регіонах країни, є необхідним інструментом оптимізації організаційної структури економіки регіонів, а також сприяють зростанню обсягів грошових надходжень до бюджету.

Мале підприємництво миттєво реагує на зміну ринкової кон'юнктури, надаючи економіці необхідної гнучкості, що приводить до стрімкого розвитку. Ця риса малого бізнесу набуває в сучасних умовах особливої значущості з огляду на процеси швидкої індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, прискорення НТП, зростання номенклатури та асортименту вироблених товарів, робіт, послуг.

Водночас малий бізнес в Україні мобілізує значні фінансові та виробничі ресурси населення, які за його відсутності не були б використані. Про можливість малого бізнесу щодо цього можна судити за досвідом промислово розвинених країн, в економіці яких йому за низькою показників належить помітне, а часом і провідне місце. Проте частка у ВВП багатьох європейських країн перевищує 50,0% (Італія має 70%, Німеччина – 60%,

Франція – 52%), в Польщі – 47% ВВП, а в Росії та Білорусі – 22% та 23,0% відповідно. В Україні мале підприємництво перебуває лише на етапі становлення (12–14% ВВП) та потребує значної підтримки.

Необхідною умовою аналізування стану та оцінювання рівня тенденцій розвитку малих підприємств в Україні є достовірна інформація, а саме кількісні та якісні параметри розвитку малого підприємництва. Згідно з даними Державної служби статистики України [6] розглянемо показники, які відображають стан та динаміку змін у часі діяльності. Для виявлення основних тенденцій розвитку малого підприємництва за 2010–2016 роки доцільно провести аналіз динаміки кількості, складу та структури (табл. 2).

Дані, наведені в табл. 2, дають змогу зробити висновок, що кількість суб'єктів малого бізнесу впродовж аналізованого періоду значно коливається та не має чітко визначеної тенденції. Проте кількість малих підприємств з 2010 по 2013 роки зростає, а з 2014 по 2016 роки зменшується. Аналізуючи склад і структуру суб'єктів малого бізнесу за їх видами, відзначимо, що впродовж 2010–2016 років найбільшу частку мають фізичні особи-підприємці.

Для наочності зобразимо графічно кількість малих підприємств України впродовж 2010–2016 років за допомогою стовпчикової діаграми (рис. 1).

З графіку видно, що з 2010 по 2012 роки кількість суб'єктів малого бізнесу зменшилась, що можна пояснити економічним падінням, яке відбулося замість обіцяного владою зростання; девальвацією гривні після тривалої штучної підтримки; недостатньою державною підтримкою малого бізнесу; недосконалою, нестабільною та обтяжливою системою оподаткування; проблемами в отриманні кредитів; негативною динамікою основних макроекономічних показників, зокрема обмеженістю внутріш-

нього попиту та наявністю кризи збуту; недостатньою урегульованістю відносин між суб'єктами підприємницької діяльності й органами влади; негативними інфляційними процесами, що ведуть до збільшення витрат підприємства на сировину, матеріали та всі інші елементи, що включаються до собівартості.

Отже, найбільшого розквіту мале підприємство досягло у 2013 році. На жаль, у 2014 році відбувається значне зменшення кількості малих підприємств, що спричинено несприятливою ситуацією в Україні, яка утворилась на території Луганської та Донецької областей, а також анексією Автономної Республіки Крим.

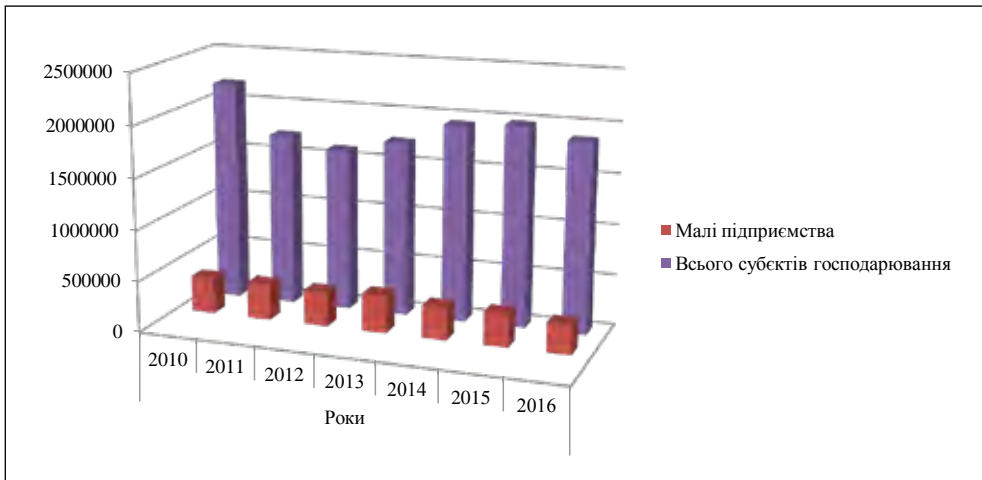

Рис. 1. Динаміка кількості малих підприємств України за 2010–2016 роки

Таблиця 2

Динаміка кількості, складу та структури суб'єктів малого бізнесу в Україні за 2010–2016 роки

Роки	Малі підприємства		Фізичні особи-підприємці		Усього суб'єктів малого бізнесу	
	кількість	частка, %	кількість	частка, %	кількість	частка, %
2010	357 241	16,4	1 805 118	82,7	2 183 928	100,0
2011	354 283	20,8	1 325 925	77,9	1 701 620	100,0
2012	344 048	21,5	1 235 192	77,2	1 600 127	100,0
2013	373 809	21,7	1 328 743	77,2	1 722 070	100,0
2014	324 598	16,8	1 591 160	82,4	1 932 161	100,0
2015	327 814	16,6	1 630 878	82,6	1 974 318	100,0
2016	291 154	15,6	1 559 161	83,6	1 865 530	100,0

Наприкінці 2016 року – на початку 2017 року кількість малих підприємств стрімко зменшується, станом на кінець лютого в Україні припинили свою діяльність майже 250 тисяч приватних підприємців [6]. Масове закриття фізичних осіб-підприємців здійснюється в кожній області України, зокрема у Київській області закрились 40 351, або 13,0%, у Харківській області – 24 314, або 16,0%, у Дніпровській області – 24 651, або 17,0%. Основними причинами зменшення кількості малих підприємств та фізичних осіб-підприємців в Україні стали:

– збільшення розміру сплати єдиного соціального внеску зі внесеними змінами в Податковий кодекс України;

– введення податку на нульовий прибуток;
– прив’язаність товарів, робіт і послуг до курсу іноземної валюти (зокрема, американського долара чи євро) в Україні, що призвело до суттєвої кризи на ринку;

– підвищення рівня інфляції (зниження купівельної спроможності населення, що призводить до зменшення прибутку);

– надмірне державне регулювання, що гальмує розвиток малого бізнесу;

– недоступність залучення фінансових коштів, зокрема банківських кредитів.

Найчастіше закриваються підприємці роздрібною (93 438, або 14,0%) та оптовою (17 445, або 15,0%) торгівлі, складських (27 274, або 14,0%) та транспортних послуг (14 977, або 19,0%) [6].

Таблиця 3

Кількість малих підприємств за видами економічної діяльності у 2017 році

Види економічної діяльності	Усього, одиниць	Малі підприємства		
		одиниць	% до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності	% до загальної кількості малих підприємств
Усього, зокрема:	338 254	322 921	95,5	100,0
сільське, лісове та рибне господарство	50 184	47 783	95,2	14,8
промисловість	42 333	37 416	88,4	11,6
будівництво	27 403	26 605	97,1	8,2
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	90 140	87 161	96,7	27,0
транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність	15 217	14 104	92,7	4,4
тимчасове розмішування й організація харчування	7 300	7 037	96,4	2,2
інформація та телекомунікації	13 409	13 078	97,5	4,0
фінансова та страхова діяльність	4 006	3 757	93,8	1,2
операції з нерухомим майном	33 256	32 844	98,8	10,2
професійна, наукова та технічна діяльність	27 468	26 905	98	8,3
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	15 742	14 930	94,8	4,6
освіта	2 095	2 043	97,5	0,6
охорона здоров’я та надання соціальної допомоги	4 313	4 024	93,3	1,2
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1 958	1 844	94,2	0,6
надання інших видів послуг	3 430	3 390	98,8	1,0

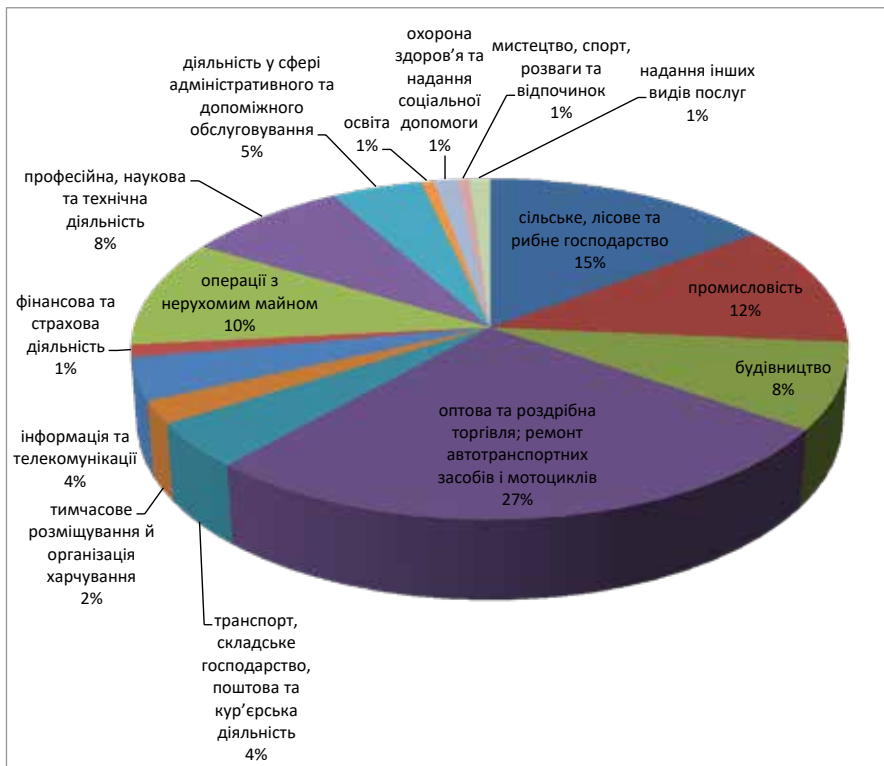

Рис. 2. Структура малих підприємств за видом економічної діяльності у 2017 році

Розглянемо розподіл малих підприємств України за 2017 рік по видах економічної діяльності, дані відобразимо в аналітичній табл. 3.

Отже, як бачимо зі статистичних даних Державної статистичної служби України, в усіх видах економічної діяльності переважає кількість малих підприємств. Зобразимо графічно структуру малих підприємств за видами економічної діяльності в Україні за 2017 рік за допомогою структурної діаграми (рис. 2).

З рис. 2 можна побачити, що найбільшу частку мають малі підприємства, що здійснюють оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (27,0%), сільське, лісове та рибне господарство (14,8%) та промисловість (11,6%). Найменшу частку мають освіта, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (0,6%).

Як зазначалось вище, однією з переваг розвитку суб'єктів малого бізнесу є можливість збільшення кількості робочих місць, що приводить до зменшення безробіття. Відобразимо кількість найманих працівників суб'єктів малого бізнесу в Україні за 2017 рік та витрати на їх оплату праці в аналітичній табл. 4.

Як бачимо з табл. 4, з усіх найманих працівників у 2017 році на малих підприємствах зайняті 1 555,3 тис. осіб, або 27,4%. Найбільша кількість найманих працівників припадає на промисловість (347,9 тис. осіб), а найменше зайнятих зафіксовано в мистецькій діяльності (9,3 тис. осіб). Щодо витрат на оплату праці, то з усієї суми витрат на малі підприємства припадають 84 620,7 млн. грн., або 17,9%. Проте ми вважаємо наведені статистичні дані хибними, оскільки сьогодні велика кількість найманих працівників працюють неофіційно, отримуючи зарплату в

Кількість найманих працівників на малих підприємствах та витрати на оплату їх праці у 2017 році

Види економічної діяльності	Усього, тис. осіб	Малі підприємства		Усього, млн. грн	Малі підприємства	
		тис. осіб	частка, %		млн. грн.	частка, %
Усього, зокрема:	5 674,2	1 555,3	27,4	471 100,9	84 620,7	17,9
сільське, лісове та рибне господарство	565,1	194,8	34,5	37 477,0	9 452,9	25,2
промисловість	2 114,2	286,9	13,6	188 003,6	14 879,1	7,9
будівництво	250,4	142,1	56,7	14 915,6	6 820,0	45,7
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	962,9	347,9	36,1	78 409,8	20 266,7	25,8
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	757,3	88,5	11,7	67 982,9	4 924,5	7,2
тимчасове розмішування й організація харчування	89,7	41,1	45,8	4 821,3	1 691,8	35,1
інформація та телекомунікації	154,1	62,6	40,6	18 435,9	4 604,2	25,0
фінансова та страхова діяльність	61,2	17,0	27,9	4 955,2	1 355,3	27,4
операції з нерухомим майном	155,6	114,6	73,7	9 170,4	5 873,1	64,0
професійна, наукова та технічна діяльність	186,2	100,1	53,8	21 525,5	7 312,7	34,0
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	227,4	87,9	38,7	14 334,9	4 458,9	31,1
освіта	17,9	11,8	65,8	1 031,6	524,7	50,9
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	86,8	36,4	41,9	4 947,7	1 397,5	28,2
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	26,4	9,3	35,2	3 933,5	445,8	11,3
надання інших видів послуг	19,0	14,3	75,2	1 156,0	613,5	53,1

«конвертах», а ті, що офіційно оформлені, відображають мінімальну заробітну плату, отримуючи решту заробленої суми аналогічно неоформленим працівникам.

Ми погоджуємося з думкою українських науковців, якими визначено, що для покращення стану речей у малому бізнесі, відповідно, в економіці України потрібно здійснити такі кроки:

1) провести регулятивну реформу, яка дасть змогу створити якісно нову ефективну, послідовну, прозору й зрозумілу систему державного регулювання, що захищатиме інтереси і підприємців, і споживачів;

2) знищити перепони на шляху розвитку підприємництва, значно скоротити витрати,

пов'язані з функціонуванням в офіційному секторі економіки;

3) створити державну кредитно-гарантійну установу з метою стимулювання комерційних банків до кредитування малого бізнесу з мінімальним фінансовим ризиком;

4) прискорити запровадження норм європейського страхового законодавства для формування привабливого інвестиційного клімату, створити механізм страхування інвестиційних ризиків, що дасть змогу збільшити кількісні та якісні показники діяльності страхового ринку України.

На нашу думку, необхідно здійснити реформи в податковій системі, зменшити єдиний соціальний внесок, вжити захо-

дів боротьби з тінізацією підприємницької діяльності (проте великі штрафні санкції не є гарантом офіційного працевлаштування та детінізації економіки, адже вони, навпаки, можуть призвести до ще більшого закриття підприємств і знищити малий бізнес в Україні), ввести фінансову допомогу малим підприємствам, що розвиваються, а також стимулювати зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів малого бізнесу.

Висновки. Здійснивши оцінювання стану та динаміки загальних параметрів розвитку малого підприємництва в Україні, відзначимо, що вони не відповідають можливостям і потребам української економіки за жодним із параметрів (тобто за кількістю, їхнім

внеском до загального обсягу виробництва, зайнятістю працівників та іншими показниками). Саме тому щодо розвитку малого підприємництва Україна значно відстає від розвинених країн світу.

Малий бізнес в сучасній ринковій економіці України змушений долати низку макроекономічних перешкод, головними причинами яких є нестабільна економічна ситуація країни, неефективна фінансова підтримка малих підприємств, надмірний податковий тиск та неефективна законодавча база України. Саме створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу є одним з основних шляхів виходу держави з економічної кризи.

Список використаних джерел:

1. Гайдук В.А., Сорока В.Є. Розвиток малого підприємництва та його вплив на економіку регіону. Економіка і регіон. 2012. № 1. С. 34–38.
2. Дикань О.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. № 57. С. 58–66.
3. Костенко Т.Д. та ін. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 400 с.
4. Мельник А.О. Підприємництво на національному та регіональних ринках послуг України: сучасні тенденції та фактори розвитку. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2016. Вип. 1. С. 7–21.
5. Сич О.А., Нітман І.І. Аналіз впливу інституційного середовища на розвиток малого та середнього підприємництва. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2017. № 2 (10). С. 111–118.
6. Статистична інформація. Веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Мочерний С.В. Методологія економічних досліджень. Львів: Світ, 2001. 416 с.